

ВПЛИВ РЕЛІГІЇ НА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ЗНАНЬ

Відношення до релігії в різні роки існування суспільства було не однозначним, що пов'язано з особливостями духовних та психологічних відносин людей до божества, з вірою в існування вищої істоти. «Релігія» (relegio) – слово латинського походження, яке перекладається як благоліпність, набожність, святість. Релігія у часи панування марксизму розглядалася, як специфічна форма суспільної свідомості, відмінною ознакою якої є фантастичне відображення у свідомості людей владних над ним зовнішніх сил, при якому земні сили приймають вид неземних¹. З цих позицій переважна більшість моральних цінностей, які надавала людям релігія аналізувалися як хибні життєві орієнтири. Відомий марксистській лозунг тих часів: «Релігія опіум для народу». Проте науковий аналіз релігії повинен враховувати складність цього суспільного явища, яке має глибокі історичні, соціальні, економічні і природні корені. У творі І. Канта «Релігія в межах тільки розуму» сутність релігії визначається у двох аспектах: по перше, «релігія (розглянута суб'єктивно) є пізнання всіх наших обов'язків як божественних заповідей», а по друге, «... будь яка релігія полягає в тому, що ми дивимся на Бога, як на гідного загального вшанування законодавця всіх наших обов'язків»². Отже філософ поєднував релігію і мораль за змістом і вважав, що їх відмінність формальна, тобто релігія – це законодавство розуму, покликане надавати моралі вплив на людську волю для виконання людиною сотворених самим розумом ідей Бога³.

Філософ стверджував, що істина релігій одна, а види віри різні.

На думку відомого російського вченого І.С. Нарського, дослідника філософських теорій І. Канта, кантова етика моралі – це справедливість і борг, які повинні рішуче замінити собою підпорядкування іншим особам, «легально» вигідне «искательство» і лицемірне прислужництво. Мораль і розумне право повинні встати на захист віротерпимості, відкидаючи насильство над совістю з

боку войовничого віросповідного лицемірства та підтримуючи право кожної людини на свободу свого судження від зазіхань зовні⁴. Моральні установлення, які надає релігія людині повинні впливати на формування правової свідомості, тобто використання прав і виконання обов'язків в межах правових принципів побудови суспільства, таких як рівність перед законом, презумпція невинності, відповідальність за провинну та інших. З цих позицій релігійні або моральні цінності є обов'язковим фактором впливу на формування правової свідомості людини, на створення у суспільстві, зокрема в Україні, суспільства свідомої правової культури всіх без винятку громадян.

Релігійні знання мають суперечливий зміст, який пов'язано з перекладом, переписом та суб'єктивним тлумаченням релігійних джерел у відповідні періоди історичного розвитку, але у сучасних дослідженнях підкреслюється важливість використання релігійних знань у наукових дослідженнях. На думку К.С. Бельского релігійні знання вивчаються як предмет дослідження та використовуються як метод дослідження вільно та неупереджено⁵. В сучасних наукових працях вказується на важливість вивчення Біблії для удосконалення регулювання державними фінансами в Україні та для «...преодолення глибокої економічної рецесії, підвищення морально-етических норм управління в сучасному суспільстві і запобігання гострим кризовим явищам в майбутньому»⁶. Отже релігійні знання можливо і потрібно використовувати в науці, зокрема фінансово-правовій. Порівнюючи віру та знання, Н.А. Бердяєв відзначав, що вони не заважають одне одному, й жодне з них не може замінити або знищити інше⁷. Таким чином, релігійні знання, що містяться у священних книгах можливо і потрібно використовувати, як особливі, універсальні, перевірені часом і життям знання у процесі пізнання фінансово-правових явищ, як і будь-яких інших явищ, як віруючими так і атеїстами.

Фінансово-правова наука вивчає фінансово-правові категорії, розвиває їх та сприяє удосконаленню фінансово-правових норм, спрямовує розвиток фінансового законодавства на удосконалення правового регулювання фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування. Цілком слушним є

висновок відомого фахівця фінансового права, академіка Л.К. Воронової, яка писала: «...якщо фінансове право як галузь права матеріалізується у фінансово-правових принципах, нормах, методах, то наука фінансового права матеріалізується в монографіях, статтях, навчальних посібниках, підручниках з фінансового права»⁸. Використання релігійних знань та їх вплив на становлення науки фінансового права було цілком природним, оскільки відбувалося у кінці XIX – на початку XX сторіччя в працях відомих вчених, віруючих. Наприклад, професор Санкт-Петербурзького університету В.А. Лебедев, автор повного та самостійного курсу «Фінансове право» (СПб, 1883 рік), говорив, що сідає за робочий стіл завжди думаючи про Бога та звертаючись за допомогою⁹.

Одним з відомих центрів розвитку науки фінансового права у другій половині XIX сторіччя став Демидовський юридичний ліцей в Ярославлі, де викладали фінансове право відомі фахівці, юристи І.Т. Тарасов (1849-1929) та А.А. Ісаєв (1851-1924). В сучасній науці фінансового права вважається, що І.Т. Тарасов, А.А. Ісаєв, С.І. Іловайський та інші вчені вперше обґрунтували предмет фінансового права як галузі права, відокремили цю галузь від політичної економіки та науки про фінанси. На думку І.Т. Тарасова, наука фінансового права, «має своїм предметом доходи та видатки держави та управління ними, ставить як основну задачу розкриття законів, явищ в галузі державного господарства у зв'язку з аналізом правових норм, що регулюють це господарство»¹⁰. При цьому великий успіх мали публічні лекції І.Т. Тарасова в Ярославлі, одна з яких на тему «Про значення віри та знання в житті» була прочитана 19.04.1881 року й була жваво обговорена. В цій лекції вчений емоційно розповів про пороки та аморальність сучасного йому суспільства і про моральну відповідальність вченого за свою роботу¹¹. Про віру вченого у релігійні цінності і необхідність їх використання у науковій діяльності свідчить також той факт, що у дискусії з приводу співвідношення церковного та поліцейського права, яка відбувалася в ті часи І.Т. Тарасов писав: «церковне право, досліджуючи правовідносини, що створені церквою для управління нею стосуються багатьох предметів, які також є предметом аналізу в науці

адміністративного права, яке в свою чергу, досліджує питання, що мають значення для церковного права, як наприклад, питання про духовне просвітництво, духовна благодичність, віротерпимість, місії, церковні братства тощо¹².

На думку І.Т. Тарасова, церковне право необхідно вивчати не тільки для оволодіння юридичними науками або галузями права, а й тому, що віру він вважав «початком і основою громадського єднання», так як усі епохи, в яких безвір'я в будь-яких формах тріумфує свою перемогу, зникають з очей потомства, якщо «навіть вони сяяли оманливим світлом»¹³. Сучасні дослідники погоджуються з думками І.Т. Тарасова, підкреслюючи, що він вірно відмічав, що «наука адміністративного права стикається найближче з так званим церковно-державним правом, що визначає відносини церкви до держави, іншим релігійним об'єднанням і окремим особам»¹⁴, а також, погоджуємося з тим, що сформовані в трудах вченого поняття держави, державного господарства, приватного господарства, публічних фінансів актуальні у сучасному українському суспільстві.

Розгляд системи фінансового права, що запропонував І.Т. Тарасов, й яка в цілому, за винятком деяких інститутів та включення нових, використовується у сучасній фінансово-правовій теорії свідчить про її зв'язок з релігійними джерелами. На думку І.Т. Тарасова, система фінансового права складається з Вступної, Загальної та Особливої частин¹⁵. У Вступі розглядаються загальні категорії фінансового права: фінанси, фінансове управління, державне господарство, фіск, наука фінансового права тощо. Державне господарство визначається як «засіб для отримання матеріальних коштів, необхідних державі як господарю для використання цих коштів на потреби та завдання держави»¹⁶. В Біблії міститься 2350 віршів про гроші та майно, з 38 притч, які проголошені Ісусом, 16 пов'язані з фінансами та майном¹⁷. В Біблії багато прикладів мудрого ведення господарства, розпорядження грошима та дотримання законів. Право є обов'язковою умовою існування країни. Так, в одній з притч Соломона вказується «дотримання правосуддя радість для праведника, й страх для тих,

хто чинить зло»¹⁸. У притчі про апостола Павла говориться про те, що кожний господар повинен планувати власні витрати на господарство на тиждень та відкладати із зароблених грошей частину на суспільні потреби (пожертвування). У Біблії міститься настанови про використання грошей. Наприклад, про взяття в борг – «Багатий панує над бідним, а боржник раб позичальника»¹⁹, або відносно корупції вказується – «безбожник таємно бере хабаря, щоб зігнути путі правосуддя»²⁰. Кожен з цих постулатів можливо використовувати як приклади принципів науки фінансового права.

Загальна частина фінансового права на думку І.Т. Тарасова складалася з наступних розділів: 1) організація фінансового управління; 2) фінансове законодавство про організацію управління публічними фінансами; 3) кошторис, бюджет, фінансова звітність, облік, контроль, ревізія; 4) відповідальність. Вчений звертає увагу на те, що предмет фінансового законодавства, це коло питань, що вирішує наука фінансового права. Важливо, що питання бюджету, як головного кошторису держави розглядалися в цій частині. В Біблії визначається право влади на створення загальнодержавного фонду грошових коштів. Як свідчить Біблія в Єгипті створювали спеціальний фонд за рахунок доходів від державних земель, натуральних та грошових платежів, продажу зерна, скота, військової здобичі. Фонд зберігався у фараона. Витрати цього фонду були на утримання фараона та його сім'ї, на його обслуговування, будівництво пірамід, храмів та утримання війська. Частково гроші відкладалися на резервні витрати, епідемії, війну, голод. Біблія підтверджує, що при настанні неурожайних років з цього фонду були надані насіння для посівів.

Особлива частина фінансового права визначається за наступною структурою: державне господарство, домени, натуральне господарство, монополії, податки та мито, емісійне та кредитне право. В релігійних текстах різних країн, тобто Біблії, Корані, Талмуді більш всього настанов стосовно податків, мита та грошового обігу. В часи проповідей Ісуса Христа та апостолів грошовий обіг був широко розвинутий. Незважаючи на негативне ставлення до накопичення, на несправедне збагачення, в святих книгах визначається десятина

як засіб стягнення податі; мито та митарі як особи, що мали права на його збір, та викладаються умови грошового обігу, який є необхідним для організації чесних ринкових відносин. Найчастіше в Новому Заповіті згадується динар – найпоширеніша давньоримська монета ще з часів республіки. У Палестині першого століття однією з найбільш дрібних монет була мідна лепта. Зазвичай працівник міг заробити дві лепти всього за чверть години. Бідна вдова опустила в скарбницю храму, швидше за все, дві лепти²¹. Щоб заробити срібну драхму, грецьку монету, потрібно було працювати майже цілий день²². Всі єврейські чоловіки щорічно платили податок на храм в дві драхми²³.

У Палестині в ті часи в обігу були монети різних країн, коли приїжджали на покоління до Єрусалимського храму, то привозили різні монети, проте платити податок на храм можливо було тільки певними монетами. Отже в храмі розвернули діяльність міняли, яких потім Ісус прогнав за торгіві відносини у духовному місті. Відомо, що Іуда з Іскаріоту був скарбником і збирав пожертвування вдячних Ісусу людей. Вірогідно він витягав гроші, оскільки в Євангелії від Іоанна Іуда був відкрито названий злодієм²⁴.

В дослідженнях сучасних вчених вказується, що нинішнє податкове право базується на трьох релігійних догмах. Перша – це підпорядкування людей державі. Друга догма – це обов'язковість сплати податей всіма незалежно від релігійного, класового, майнового стану. Третя догма християнського вчення – це залежність розміру податку від розміру об'єкту оподаткування. Можливо визначити відповідні приклади у святих книгах²⁵.

Таким чином, простежується зв'язок між релігійними догмами і сучасними теоретичними знаннями з фінансово-правових відносин. Відомі вчені з фінансового права І.Т. Тарасов, Л.К. Воронова, К.С. Бельский та інші в різні часи використовували релігійні постулати для побудови нових перспективних положень у науці фінансового права та використовували їх на практиці. При уважному читанні священних книг завжди можливо знайти нове знання про фінансово-правові відносини.

АНОТАЦІЇ.

Гетманець О.П. (Харків) Вплив релігії на формування фінансово-правових знань

Розглядається вплив релігій на формування науки фінансового права і доводиться корисність використання релігійних текстів при аналізі та вивчені категорій бюджетного, податкового, емісійного права.

Ключові слова: фінансове право, релігія, гроші, бюджет, податки, система фінансового права

Гетманец О.П. (Харьков) Влияние религии на формирование финансово-правовых знаний

Рассматривается влияние религий на формирование науки финансового права и доказывается полезность использования религиозных текстов при анализе и изучении категорий бюджетного, налогового, эмиссионного права.

Ключевые слова: финансовое право, религия, деньги, бюджет, налоги, система финансового права

Getmanets O.P. (kharkiv) The Influence of Religion on the Formation of Financial and Legal Knowledge

The influence of religion on the formation of science of financial law is studied; availability of using religious texts while analyzing and studying the categories of the budget, tax and emission law is proved.

Key words: financial law, religion, money, budget, taxes, system of financial law

¹Философский словарь / под ред. *И. Т. Фролова*. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1986.- С.496.

² *Иммануил Кант*. Сочинения в шести томах. Том 4, часть 1. — М.: Мысль, 1965, 544 с (Философское наследие, Т. 14).- С. 104-107

³ *И. Кант*. Трактаты и письма. М.: Наука, 1980.- С.101

⁴ *Нарский И.С.* Развитие этических идей в «Религии в пределах только разума» // Кантовский сборник: Межвуз. темат. сб. научн. тр. / Калинин ун-т. Калининград, 1993. - Вып. 19.- С. 20-28.

⁵ *Бельский К.С.* Методы использования религиозных знаний в науке финансового права // Право и государство: теория и практика, 2015- №8 (128).- С.56-67

-
- ⁶ Кистерский Л.Л. В поисках выхода из кризиса: Библия глазами экономиста // Экономика Украины, 2014.- № 1 – С. 21-32
- ⁷ Філософія права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://all-filosof.ru/filosofija-nauki/52/626-religijna-znannya>
- ⁸ Воронова Л.К. Фінансове право України: підручник / Л. К. Воронова. – К. : Прецедент, Моя книга, 2006. – С.58
- ⁹ Бельский К.С. Методы использования религиозных знаний в науке финансового права // Право и государство: теория и практика, 2015- №8 (128).- С.61
- ¹⁰ Тарасов И.Т. Очерки науки финансового права / И.Т. Тарасов.- Ярославль, 1989.-С.51
- ¹¹ Егоров Н.Ю. Российская полицистика в лицах: Иван Трофимович Тарасов // Genesis: исторические исследования. — 2015. - № 6. - С.801-812. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://e-notabene.ru/hr/article_16396.html
- ¹² Тарасов И. Т. Краткий очерк науки административного права: Конспект лекций.- Ярославль, 1888. Т. 1.-С.9
- ¹³ Там же, с. 26-28
- ¹⁴ Дорская А.А. Соотношение полицейского (административного) и церковного права в Российской империи //Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена.- 2008.-Выпуск № 72.- С.175-184
- ¹⁵ Тарасов И.Т. Очерки науки финансового права / И.Т. Тарасов.- Ярославль, 1989.-С.40-49
- ¹⁶ Там же, С.49
- ¹⁷ Біблійські принципи управління фінансами// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vbs.in.ua/biblejskie-principy-upravleniya-finansami-1-9-chasti>
- ¹⁸ Библия. Книги священного писания Ветхого и Нового Завета, Т.2.-М.: Духовное просвещение.-1991.- с.71
- ¹⁹ Там же, Притчи: с. 6: 1-5; 20:16; 22: 7, 26-27
- ²⁰ Там же, Притчи 17: 8; 18:16; 21:14; 28:21; 17:23
- ²¹ Там же, Евангелие от Марка 12:42
- ²² Там же, Евангелие от Луки 15: 8, 9.
- ²³ Там же, Евангелие от Матфея 17:24
- ²⁴ Там же, Евангелие от Иоанна 12, 6.
- ²⁵ Бельский К.С. Методы использования религиозных знаний в науке финансового права // Право и государство: теория и практика, 2015- №8 (128).- С.64-66